

روان شناسی و تعلیم و تربیت

غلامرضا ویسی

کارشناس ارشد مدیریت آموزشی

۱- فراگیر چه چیز «می‌تواند» یاد بگیرد؟
۲- فراگیر چه چیز «باید» یاد بگیرد؟
۳- فراگیر «چگونه» و «چه وقت» باید یاد بگیرد؟
برای پاسخگویی به این سؤالات آگاهی از موضوعاتی مانند: روان‌شناسی یادگیری، آموزش و پرورش و ارتباط روان‌شناسی با آموزش و پرورش ضروری است که نشریهٔ مرئیان در این شماره، به طور اجمالی به آن می‌پردازد.

روان‌شناسی:

روان‌شناسی ترجمهٔ «Psychology» است و این کلمه مشتق از دو کلمه

امروزه کمک گرفتن از اصول و فنون دانش روان‌شناسی برای بالابردن سطح کارآیی و اثر بخشی آموزش و پرورش در هرجا امری ضروری است؛ زیرا با استفاده از این دانش می‌توان به شناخت حالات و خصوصیات روانی افراد در جهت آموزش و پرورش صحیح، دست یافت.

مرئیان عقیدتی، سیاسی نیز برای دست یابی به اهداف عالی نظام تربیتی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و لزوم شناخت و تسلط بر فن آوری جدید آموزشی، مانند دیگر معلمان و مرئیان باید در پرتو آشنایی با روان‌شناسی بتوانند به سؤالات زیر پاسخ دهند:

مرئیان
سال اول
شماره ی ۲

۱۴۴

یونانی و به معنای «علم روح» یا «علم نفس» است.

درباره روان‌شناسی، تعریف‌های متعددی ارائه شده است که برخی از آن‌ها عبارتند از:

مطالعه حالات روانی، تحقیق و وصف کردن دقیق نفسانیات، علم استقرایی حیات نفسانی، مطالعه فعالیت‌های روانی و مطالعه جنبه‌های مختلف رفتار و ارتباط آن‌ها با یکدیگر.

ما، در بحث روان‌شناسی با افرادی سرو کار داریم که احساس و ادراک می‌کنند، امور را به خاطر می‌سپارند، به یاد می‌آورند، پاره‌ای از امور را یاد می‌گیرند، از برخی امور می‌ترسند، در مقابل ناملايمات خشمگین می‌شوند، در برخی مواقع شور و هیجان از خود نشان می‌دهند، برای خود هدف‌های اساسی یا غیر اساسی انتخاب می‌کنند، نقشه می‌کشند، درباره افراد و اعمال آن‌ها اظهار نظر می‌کنند، در انتخاب هدف‌ها و وسایل تصمیم می‌گیرند و برای جلوگیری از شکست خود یا به منظور تأمین احتیاجات اساسی روانی شان رفتار خاصی از خود ظاهر می‌سازند و...

این گونه فعالیت‌ها که اغلب با کارهای بدنی همراه هستند به عنوان

رفتار در روان‌شناسی مورد بحث واقع می‌شوند.

بر اساس زمینه یاد شده، روان‌شناسی را می‌توان چنین تعریف کرد: روان‌شناسی عبارت است از: «مطالعه جنبه‌های مختلف رفتار آدمی از قبیل جنبه‌های بدنی، عاطفی، اجتماعی، عقلانی، هنری و ارتباط این جنبه‌ها با هم»^(۱)

موضوع روان‌شناسی:

موضوع روان‌شناسی، رفتار و جنبه‌های مختلف آن و ارتباط آن جنبه‌ها با یکدیگر است. روان‌شناسی رفتار عقلانی، کیفیت رشد و بروز آن و ارتباط آن با اشکال دیگر رفتار - عاطفی، اجتماعی و... - را مورد بحث قرار می‌دهد.

علاوه بر این امور، احتیاجات اساسی افراد و نحوه تأثیر آن‌ها در رفتار فرد، یادگیری به عنوان یکی از اشکال رفتار، منشأ و علل رفتار غیر عادی و شخصیت فرد نیز در روان‌شناسی مورد مطالعه قرار می‌گیرد.^(۲)

فایده روان‌شناسی:

فایده روان‌شناسی به طور مختصر عبارت است از:

۱- شناخت رفتار افراد و بررسی

علل و اسباب آن با توجه به شرایط معینی که باعث بروز رفتار می‌شوند و نیز فهم تأثیر عوامل ارثی و عوامل مربوط به محیط جغرافیایی، اجتماعی و فرهنگی در رفتار آن‌ها.

۲- آشنایی به دوره‌های مختلف رشد و توجه دادن به این که هر فرد در هر دوره از رشد، احتیاجات خاصی دارد و با مشکلات و مسائل معینی روبه رو است و اینکه میزان‌های اخلاقی و اجتماعی در هر دوره از رشد وضع خاصی دارند و رشد شخصیت افراد در هر دوره تابع اصول و قواعد معینی است.

۳- تبیین اختلافات میان افراد در زمینه رشد، یادگیری و دارا بودن استعداد‌های خاص روانی در جنبه‌های عاطفی و اجتماعی.

هدف‌های عمده روان‌شناسی: به طور خلاصه، روان‌شناسی می‌کوشد «چگونگی و چراهای» رفتار را بشناسد و هدف‌های عمده آن عبارتند از:

- ۱- توصیف روشن رفتار
- ۲- پیش بینی رفتار
- ۳- تبیین و توجیه رفتار
- ۴- کنترل رفتار

آموزش و پرورش:

پس از طرح اجمالی - تعریف، موضوع و فایده روان‌شناسی - به طور اختصار به تعریف، نقش و هدف‌های آموزشی و پرورشی می‌پردازیم.

تعریف: برای آموزش و پرورش یا تربیت (educatin) تعاریف متعددی بیان شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

- فرایندی است که یک جامعه به وسیله آن، ارزش‌ها، معتقدات، معارف و تعبیرهای رمزی (سمبولیک) را به اعضای تازه‌اش منتقل می‌کند.

- انتقال معلومات، مهارت‌ها، و ارزش‌های موجود یک جامعه.

- یک فرایند خاص یا گروهی از فرایندهایی است که متضمن تهیه و تدارک عمده تجارب یادگیری یا انتقال معارف و معلومات در

مکان‌های خاص مانند: مدرسه، دانشگاه، کتابخانه، آزمایشگاه و... با روش‌ها و شیوه‌های خاص و به شکل رسمی می‌باشد.

برخی آموزش و پرورش را کوششی می‌دانند برای کمک به افراد در تحقق شرایط (نظری و عملی) لازم برای سازگاری مطلوب با محیط طبیعی و اجتماعی؛ و بر این اساس آن را چنین تعریف کرده‌اند: (۳)

«آموزش و پرورش عبارت است از تغییر رفتار فرد به منظور پیدایش آمادگی لازم برای سازگاری با محیط».

بنابراین تعریف نکات زیر را می‌توان استفاده کرد:

۱- تربیت یک نوع فعالیت و فرایند است.

۲- تربیت بدون فعالیت خود شخص یا فرد امکان ندارد.

۳- تربیت دارای فنون یا روش‌هایی است که بدون آگاهی از آنها و کاربرد درست آنها نتیجه مطلوب به دست نخواهد آمد.

۴- تربیت بدون پیگیری کاربرد آن، به نتیجه مطلوب نمی‌رسد.

۵- خوبی یا بدی تربیت به نتیجه کاربردی آن، بستگی دارد.

۶- هرگونه تربیت (سودمند یا زیانمند) به ابزارهایی نیاز دارد.

نقش آموزش و پرورش:

نقش آموزش و پرورش، دادن معرفت از عالم هستی به صورت رسمی و با شیوه‌ها، روش‌های خاص و ابزارهای مناسب است.

آموزش و پرورش در کمک به تحصیل معرفت از عالم هستی، سه وظیفه مهم به عهده دارد:

۱- انتخاب بخش قابل دانستن از

معارف بی‌کران.

۲- فراهم آوردن وسایل و منابع برای این منظور.

۳- استفاده از متخصصان تربیتی در کوشش برای اطمینان از این که معرفت لازم آموخته شده است.^(۵)

آموزش و پرورش به معنای وسیع آن، تلاش می‌کند تغییرات مطلوب شناختی، حرکتی و عاطفی روانی در رفتار فرد به وجود آورد و او را برای سازگاری با محیط طبیعی و اجتماعی آماده گرداند.

هدف آموزش و پرورش:

هدف غایی آموزش و پرورش را می‌توان به طور کلی در همه جوامع بدون در نظر گرفتن دیدگاه‌های خاص مکاتب و یا مذاهب مشخص در دو دسته هدف غایی یا کلی و هدف‌های تفصیلی یا جزئی دسته بندی کرد.

هدف غایی: دکتر شعاری نژاد،

هدف غایی آموزش و پرورش را چنین بیان می‌کند:

«هدف غایی آموزش و پرورش، این است که شخص مورد تربیت به شناخت لازم نسبت به خویشتن، دیگران، اشیا و طبیعت، پیدا کند و قدرت لازم برای کاربرد شناخت اکتسابی

خود به دست آورد. و مهارت متقابل (دوست داشتن و دوست داشته شدن) لازم را برای استفاده مطلوب و سالم از شناخت و قدرت آموخته‌اش بیاموزد.^(۶)

هدف‌های تفصیلی:

هدف‌های تفصیلی آموزش و پرورش که در تمام جوامع مورد نظر هستند و تقریباً جنبه رفتاری دارند به طور کلی عبارتند از:

۱- کمک به فرد در رشد و گسترش ذهن فعال و جست‌وجوگر.

۲- کمک به فرد در رشد و گسترش یک ذهن باز.

۳- کمک به فرد در کسب مهارت‌های اساسی یادگیری.

۴- کمک به فرد که با دیگران زندگی کند و به آنان احترام بگذارد.

۵- کمک به فرد که برای یک شهروند خوب شدن آماده شود.

۶- کمک به فرد در این که از لحاظ اقتصادی، کارآمد و خودکفا باشد.

۷- کمک به فرد که از عقل و بدن سالم برخوردار باشد.

۸- کمک به فرد که عضوی مؤثر در خانواده باشد.

۹- کمک به فرد که اوقات فراغت خود را خوب و مطلوب صرف کند.

۱۰- کمک به فرد که دوستدار هنر و زیبایی باشد.

۱۱- کمک به فرد که مجموعه‌ای از ارزش‌ها یا اخلاق لازم برای زندگی سالم را در خود رشد و گسترش دهد.

۱۲- کمک به فرد که ارتباط مؤثری برقرار کند.

۱۳- کمک به فرد در این که محیط خود را بشناسد و در حفظ آن بکوشد.

۱۴- کمک به فرد که یاد بگیرد آموزش و پرورش یک امر یا فرایند مداوم است.^(۷)

ارتباط روان‌شناسی و آموزش و پرورش:

به دنبال ارائه یک تصویر کلی از روان‌شناسی و آموزش و پرورش ارتباط بین این دو موضوع را به اختصار بیان می‌کنیم، سپس می‌پردازیم به ارائه مطالبی پیرامون روان‌شناسی آموزش و پرورش یا روان‌شناسی تربیتی که یکی از کاربردی‌ترین علوم رفتاری و تربیتی در نظام آموزش و پرورش دنیا است و آگاهی و شناخت لازم از این موضوع حتی فراتر از این مقاله برای مربیان عقیدتی سیاسی و دست اندرکاران نظام آموزش عقیدتی سیاسی امری ضروری به نظر می‌رسد. امید آن که در شماره‌های

بعدی این نشریه به این امر مهم پرداخته شود.

ارتباط بین روان‌شناسی و آموزش و پرورش، ارتباطی عمقی، درونی و کاری است؛ زیرا هر دو تقریباً زبان و هدف مشترکی دارند. که عبارت است از تحلیل، تعلیل و تغییر رفتار و مرتبی و مرتبی و حتی وسایل و روش‌های تربیت همگی موضوع مطالعه روان‌شناسی هستند. به علاوه روان‌شناسی به مربی کمک می‌کند محیط تربیتی را چنان آرایش دهد و تدارک ببیند که بتواند بین تغییرات مطلوب و نیازها و ساخت شخصیت کودکان و نوجوانان و جوانان هماهنگی لازم را بوجود آورد تا رفتار مطلوب در آنان ایجاد شود.

با توجه به این که موضوع روان‌شناسی، یادگیری اموری از قبیل؛ اوضاع و احوال یادگیری و آموزشی، وسایل ارتباطی متداول بین محصل و معلم یعنی برنامه و کتاب‌های درسی و وسایل آموزشی و به طور کلی عوامل مؤثر در آن‌ها می‌باشد، می‌تواند علاوه بر مربیان و همه دست اندرکاران و مجریان آموزش و پرورش، تصمیم‌گیرندگان، برنامه

ریزان آموزشی و حتی کارکنان غیر آموزشی مراکز و مؤسسات آموزشی را در شناخت و برخورداری از تفکر علمی درباره فرآیند آموزش و پرورش، یاری کند. یا حداقل این حقیقت بسیار مهم را روشن و عینی نماید که:

«عوامل آموزش و پرورش، اعم از انسانی و مادی یا فیزیکی متداخلند و غفلت از تعامل آن‌ها یا جدا و مستقل از هم پنداشتن آن‌ها آموزش و پرورش مطلوب را غیر ممکن می‌سازد.»^(۸)

به طور کلی می‌توان گفت زندگی انسان بر سه پایه «عامل» «عشق»، «علم» و «عمل» استوار است و میزان و چگونگی «علم و عمل» متأثر از میزان «عشق» و علاقه او می‌باشد. و به همین دلیل هنگامی که می‌خواهیم شخصی را به فعالیت خاصی واداریم، می‌کشیم عشق و علاقه و یا به گفته روان‌شناسان، «نیاز» او را نسبت به آن برانگیزیم، زیرا وقتی این نیاز یا عشق در او برانگیخته شد یعنی خود را نیازمند یافت، آن گاه برای کسب اطلاعات یا معرفت «علم» خواهد کوشید و فعالیت مورد نظر را انجام

خواهد داد. و هر قدر این علاقه و نیاز در او بیشتر تحریک شود تلاش او برای یادگیری یا کسب علم لازم و درست انجام دادن فعالیت یا عمل مطلوبش افزون‌تر خواهد شد.

در هر مؤسسه آموزشی، هدف نهایی در این خلاصه می‌شود که افراد خود را به فعالیت‌های مورد نظر اولیای آن مؤسسه، نیازمند احساس کنند، علم و معرفت لازم را به دست آورند و سرانجام فعالیت مورد انتظار را به صورت مطلوب انجام دهند. روان‌شناسی، سیاستگذاران، مربیان و اولیای تربیتی را در نیل به این هدف کمک می‌کند، که در جای خود به آن اشاره خواهیم کرد.

مسائل مشترک روان‌شناسی و آموزش و پرورش:

مسائل مشترک و مورد علاقه روان‌شناسی و آموزش و پرورش را می‌توان چنین خلاصه کرد:

۱- چرا مردم به چیزی یا فعالیتی علاقه‌مند می‌شوند؟

۲- چگونه می‌توان علاقه یا نیازی را در مردم شناخت؟ و اندازه گرفت؟

۳- چگونه می‌توان علاقه یا نیازی را در مردم برانگیخت؟

۴- چگونه می‌توان این نیاز یا علاقه را رهبری کرد؟

۵- چگونه می‌توان علاقه یا نیاز موجود مردم را تغییر داد؟

۶- چگونه می‌توان وضع موجود را به وضع مطلوب تغییر داد؟

۷- چگونه می‌توان محیط آموزشی و یادگیری مطلوب به وجود آورد؟

۸- چگونه می‌توان به فراگیر کمک کرد از حد اکثر استعداد و توانایی و امکانات خود، بهره‌مند شود؟

۹- چگونه می‌توان به فراگیر کمک کرد علوم و معارف و مهارت‌های لازم و کافی را کسب کند و عملاً مورد استفاده قرار دهد؟

۱۰- چگونه می‌توان فراگیران را در کشف و استفاده از منابع علم و معرفت کمک کرد؟

۱۱- چگونه می‌توان یادگیری سریع، دقیق، بیشتر و مداوم را در فراگیران برانگیخت؟

۱۲- چگونه می‌توان شرایط مطلوب یادگیری مؤثر را فراهم ساخت؟^(۱۰)

■ پی‌نوشت‌ها:

- ۱- مقدمه روانشناسی، علی شریعتمداری، ص ۵.
- ۲- همان.
- ۳- مبانی روان‌شناختی آموزش و پرورش، علی اکبر شعاری نژاد، ص ۱۷.
- ۴- همان، ص ۲۱-۱۷.
- ۵- همان.
- ۶- همان.
- ۷- همان، ص ۳۰-۳۴.
- ۸- همان، ص ۴.
- ۹- همان، ص ۲۱-۲۲.
- ۱۰- همان، ص ۲۴.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

